ISSN 2181 – 8193

BUXORO DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI

FAN VA TEXNOLOGIYALAR TARAQQIYOTI

DEVELOPMENT OF SCIENCE AND TECHNOLOGI

2
2026

Tahririyat hay'ati raisi:
SIDDIQOVA S.G'. –
Buxoro davlat texnika universiteti rektori
Muovini:
NIZAMOV A.B. –
BuxDTU ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Tahrir hay'ati:
MUQIMOV K.M. – O'zR FA akademigi (O'zMU)
JALILOV A.T. – O'zR FA akademigi (Toshkent kimyo-texnologiya ITI)
NEGMATOV S.N. – O'zR FA akademigi ("Fan va taraqqiyot" DUK)
BAHODIROV G'.A. – t.f.d., professor, O'zR FA bosh ilmiy kotibi
XAMIDOV O.X. – iqtisod fanlari doktori, professor (BuxDU)
JALILOV T.K. – iqtisod fanlari doktori (DSc), professor (TKTI)
PARDAYEVA M.D. – BuxDTU yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori, falsafa fanlari doktori (DSc)
XOJIYEV A.X. – o'quv ishlari bo'yicha prorektor, texnika f.f.d. (PhD)
SAIDOV S.B. – Buxoro DTU moliya va iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
QURBONOV J.M. – texnika fanlari doktori, professor (Samarqand ISI)
ADIZOV B.Z. – texnika fanlari doktori (DSc), pprofessor, O'zRFA UNKI
ASTANOV S.X. – fizika-matematika fanlari doktori, professor
RAXMONOV X.Q. – texnika fanlari doktori, professor
VOXIDOV M.M. – texnika fanlari doktori, professor
JO'RAYEV X.F. – texnika fanlari doktori, professor
SADULLAYEV N.N. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
MAJIDOV Q.X. – texnika fanlari doktori, professor
FOZILOV S.F. – texnika fanlari doktori, professor
ISABAYEV I.B. – texnika fanlari doktori, professor
ABDURAHMONOV O.R. – texnika fanlari doktori, professor
GAFUROV K.X. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
XAYDAROV A.A. – texnika fanlari doktori (DSc), dotsent
JO'RAYEV F.O'. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
MURADOVA F.R. – pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
JUMAYEV M.R. – fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor
YUNUSOVA G.S. – falsafa fanlari doktori (DSc), professor
BOBOYEV A.Ch. – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
TO'XTAYEVA Z.Sh. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
MAXMUDOV M.J – texnika fanlari doktori (DSc), professor
HAYITOV R.R. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
BOZOROV G'.R. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
BOLTAYEV Z.I. – fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor
OLTIYEV A.T. – texnika fanlari doktori, (DSc)
JALILOV R.B. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
MAXMUDOV M.I. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
MAJIDOVA N.Q. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
AXMEDOV V.N. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
MAXMUDOV R.A. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
PULATOVA M.I. – fizika-matematika fanlari nomzodi, professor
RAHMATOV Sh.A. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD**)**
OCHILOV A.R. – texnika fanlari doktori (DSc), dotsent
O'RINOV U.A. – pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
PO'LATOVA S.U. – texnika fanlari doktori (DSc), professor
SAMIYEVA Sh.X. – pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
TESHAYEV M.X. – fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor
XAITOV V.U. – iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
XOJIYEV Sh.M. –texnika fanlari doktori (DSc), dotsent
XAYITOV Sh.N. – iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
ZOIROV E.X. – falsafa fanlari doktori (DSc), dotsent
NARZIYEV M.S. – texnika fanlari doktori (DSc), dotsent
NAMAZOVA N.J. – iqtisodiyot fanlari b.f.d. (PhD**),** dotsent

Bosh muharrir: **DO'STOV H.B. –** kimyo fanlari doktori, professor

Muharrirlar: **Artikova M.M., Istamova G.X.**
Musahhih: **Barakayeva D.F.**

FAN VA TEXNOLOGIYALAR TARAQQIYOTI
ILMIY-TEXNIKAVIY JURNAL

DEVELOPMENT OF SCIENCE AND TECHNOLOGY
SCIENTIFIC AND TECHNICAL JOURNAL

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyati boshqarmasida 2014 yil 22-sentyabrda № 05-066-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan

Muassis:
Buxoro davlat texnika universiteti

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2017 yil 29-martdagi №239/5-sonli qarori bilan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan. 2019 yilda O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining qarorlari bilan qayta ro'yxatdan o'tkazilgan.

Tahririyat manzili:
200117, Buxoro shahri, Q. Murtazoyev ko'chasi, 15-uy, Buxoro davlat texnika universiteti
Tel: 0(365) 223-92-40
Faks: 0(365) 223-78-84
E-mail: fantt_jurnal@umail.uz

Jurnalning to'liq elektron varianti bilan http://journal.bstu.uz sayti orqali tanishish mumkin.

Ushbu jurnalda chop etilgan materiallar tahririyatning yozma ruxsatisiz to'liq yoki qisman chop etilishi mumkin emas. Tahririyatning fikri mualliflar fikri bilan har doim ham mos tushmasligi mumkin. Jurnalda yoritilgan materiallarning haqqoniyligi uchun maqolalarning mualliflari va reklama beruvchilar mas'uldirlar.

M U N D A R I J A – CONTENT

TEXNIKA, TEXNOLOGIYA VA JIHOZLAR

Kayumov U.E., Pardayeva Sh.S., Istamov M.F. Konchilik sanoatida qo‘llaniladigan markazdan qochma nasoslarning ekspluatatsiyasining xususiyatlari …….	**5**
Majitov J.A., Narzulleyev M.N. Yakka iste’molchilarga mo‘ljallangan biogaz qurilmasining tajriba tadqiqotlari……	**12**
Fattoyev F.F., Hamidov A.X. o‘zbekiston respublikasida standartlashtirish bo‘yicha texnik qo‘mitalarning faoliyatini baholashda xalqaro tajribalarning o‘rni va ahamiyati……...	**22**
Taslimov A.D., Raximov F.M., Norqulov A.O. Navoiy shahar transformator podstansiyalarida faza balanslashni joriy etish bo‘yicha ustuvorlashtirish modeli.....	**32**
Mavlonova I.R. Pilla losi va sannohidan momiq olish hamda qayta ishlash istiqbollari……...	**38**
Narziev M.S., Axmedov V.N., Mavlonova I.R., Qodirov M.M. Pilla losini qo‘shimchalardan va seritsindan tozalashda tabiiy komponentlarni qo‘llash texnologiyasi……	**44**
Мусурмонов И.М., Рахматова С.Ф., Жумаев А.А., Жумаева Н.К. Результаты исследования структурного состояния износостойких белых чугунов……...	**48**
Yusubaliyev A., Sharipov Sh.N. Beda urug‘ligini elektr maydonida ekishga tayyorlashning ayrim tadqiqot natijalari	**54**

KIMYO VA KIMYOVIY TEXNOLOGIYALAR

Шарипбаев С.С. Влияние морфологии фотоанодов DSSC на характеристики фотоэлектрических преобразователей……	**58**
Berdiyev D.M., Liang Zhenglong., Ibroximova M.M. Nikel asosli olovbardosh qotishmani qayta eritishda xossalarga ta’siri……	**63**
Hamroyev O.O., Sattorov M.O., Ochilov A.A. Kimyoviy ishlov berish orqali olingan quduq mahsulotiga deemulgatorning xlorid kislota ishtirokida ta’sirining samaradorligini tadqiq etish..	**68**
Maxmudov M.J., Ne’matov X.I., Shoymardonov O‘.B. Gazlarni absobrsion quritishda qo‘llaniluvchi glikollarning asosiy xossalari tavsifi va jarayonning samaradorligiga ta’sir etuvchi omillar tahlili……...	**77**
Xo‘jaqulov A.F., Rasulov U.A., Raximov Z.Z. Navbaxor koni bentonitini sulfat kislota bilan faollanishi……	**81**
Жумаева А.А., Амонов М.Р. Базальт асосида олинган ПВХ композицияларнинг термик барқарорлигини ўрганиш……..	**87**
Фозилов С.Ф., Махмудов М.Ж., Муртазаев Ф.И. Маҳаллий паст октанли автомобил бензинининг физик-кимёвий хоссалари ва унинг бензол сақлаган фракциясини аниқлаш..	**92**
Sharipov N.Z., Fazlitdinov J.R. Ko‘mir yoqilg‘isi yonadigan tizimlardan chiqayotgan zararli tutun gazlarini tozalash texnologiyasi……	**99**
Саатов С.К., Шарипов К.К. Полевые исследования по оценке скорости износа стенки трубопровода в процессе эксплуататsiи……...	**104**
Джураева Г.Х., Тошқобилов Ж.Ш., Абдурахимов И.Э. Синтез моноциклических ароматических углеводородов……	**110**
Toshpulatov D.T., Abdumuminova O.B., Xushvaqtov I.G‘., Pardaboyeva M.T., Toshtemirov A.Sh., Tashpulatov X.Sh. $[Co(tmphen)_3](PF_6)_2$ gomoleptik kompleksning tuzilishini o‘rganish……	**114**
Bokiyeva Sh.K. Konlardagi qatlam suvlarini tozolashda adsorbentlar olish texnologiyasi.....	**118**

MASHINASOZLIK VA ENERGETIKA

Murodov K.J. Yo‘lning sun’iy notekislik qismiga birlashtirilgan mexanik-quyoshli gibrid qurilma yordamida elektr energiyasi ishlab chiqarish…….	**123**
Бафоев Д.Х. Повышение эффективности упрочнения деталей из титановых сплавов……	**127**
Boixanov Z.U. Asinxron motorlarning elektromagnit holatini aniqlash va monitoring qilish usullari…….	**135**
Juraqulov A.X. O‘zbeksiton iqlim sharoitlari uchun fokuslovchi quyosh kollektorlarini ishlab chiqish…….	**139**
Makhmudov M.I., Kushshayeva M.R., Nurov S.S., Timirov H.N., Sayfiyev H.O. The effect of dust accumulation on the efficiency of solar panels and methods for its detection……	**146**
A’zamov S.S. On-Grid quyosh foftoelektrik sistemasi energiya samarador ko‘rsatkichlarini tadqiqi……..	**150**
Nizomov J.A. Asinxron motorning MATLAB immitasion modeli orqaliy turli xil ish rejimlarini kuzatish…… …….	**155**
Bafoyev D.X. Materiallar sirtida ko‘p elementli qoplamalar hosil qilish……...	**160**
Nizamov. J.A. Sun’iy neyron tarmog‘i yordamida asinxron motorlarning nosozliklarni monitoring qilish va diagnostika qilish……...	**166**
Xaydarov X.M. Quyosh panellaridan ta’minlangan elektr tarmoqlaridan ta’minlanadigan nasos qurilmalari ish rejimlari va energiya iste’mol dinamikasini yil davomida mavsumiy o‘zgarishi...	**172**
Murodov K.J. Vertikal suyuqlik oqimlari asosida binolarda energiya ishlab chiqarishning yangi yondashuvi…….	**177**
Тоиров З., Сайфиддинов Қ.Э. Анализ ветрового энергетического потенциала в бухарской области республики узбекистан с использованием распределения Вейбулла….	**181**
Sharipov J.O., Begmurodov A.F. Detallarni korroziya bardoshliligini oshirish uchun zamonaviy yechim va uni qo‘llash jarayoni……	**188**
Mirzamaxmudov U.A., Sharibayev N.Yu., Murodov R.S. Ipak qurti urug‘chiligida kapalak chiqarishni sinxronlashtiruvchi LED fotoperiod moslamasining elektrotexnik asoslari……	**192**

INFORMATIKA VA AXBOROT – KOMMUNIKATSION TIZIMLAR

Rakhmonov I.U., Niyozov N.N., Nematov L.A. Investigation of insulation degradation mechanisms in centralized inverters and development of efficient data exchange methods in wireless sensor networks…….	**197**
Xamroyev X.X., Bibutov N.S., Xabibov F.Yu. “Materiallar qarshiligi” kursida masalalarni kompyuterli modellashtirish……	**202**
Rakhmonov I.U., Kurbonov N.N., Nematov L.A. Parameter optimization of medium- and short-term forecasting systems of lightning activity……...	**208**
Sharifbaev A.N. Improving retrieval-augmented generation pipelines through knowledge graph integration……..	**213**

OZIQ-OVQAT SANOATI TEXNOLOGIYALARI

Axmedova M.B. Ikkilamchi mahalliy xomashyolardan xamirturush tayyorlash usullari……..	**220**
Ravshanov S.S., Shaxriddinov F.F., Suyunova L.A., Karimov D.T. Kompozit nonlarning oziqaviy tarkibi, xamir reologiyasi va sensor xususiyatlari…….	**224**
Ибрагимов А.К., Махмудов Р.А. Анализ химического состава и функционально-технологических свойств ингредиентов сырья для приготовления майонеза……	**229**

Kuliyev N.Sh. Ko‘pik va emulsion strukturalarning shakllanishida meva va sabzavot sharbati komponentlarining ishtiroki……	**236**
Kurbanov M.T., Axmedova M.B. Soya siqilmasidan parrandalar uchun ekologik toza omuxta yem tayyorlash texnologiyasini takomillashtirish……..	**245**
Хужакулов У.К., Мажидова Н.К., Мажидов К.Х. Исследование влияния воздействия электромагнитного поля на сохранность и показатели качества местных сортов томатов...	**249**
Yoqubov M.E., Khaitov R.A. Environmentally efficient helioconvective technology for dehulling pumpkin seeds……	**260**
Mahmudov M.S., Mamajanov G‘.O., Toshmatov Y.R. *Phragmites communis trin* o‘simligidan ishqorli va kislotali usulda olingan sellyuloza namunalarining termik analizi ….....	**266**
Турсунова Н.Н. Общая характеристика сои и основные направления использования соевых продуктов……..	**270**

TO‘QIMACHILIK VA YENGIL SANOAT TEXNOLOGIYALARI

Amonov A.R, Muxammedjanov M.M. Tikuv mashinasi qayishqoq tayanchlari bo‘lgan bosh valning kritik tebranishlari tahlili……	**278**
Behbudov Sh.H., Samadova M.O. Ip va matoga ignaning ta’sirini vertikal tebranishdagi chastotasining tahlili……	**282**
To‘raqulova B.B., Temirova G.I., Toshpo‘latova G.R. An’anaviy naqsh va bezaklarni modernizatsiya qilishning usullari……...	**285**
Нигматова Ф.У., Эргашева Н.Дж., Кодирова Д.Х., Шомансурова М.Ш., Музаффарова Ф. Ретроспективные исследования современного дизайна меховой одежды за период 1980-2025 гг …….	**292**
Jumaniyazov K., Salimov Sh.H., Nazarov R.A. Pnevmomexanik yigirish mashinasida sifatli ip ishlab chiqarish tasnifi ……	**299**
Bebutova N.N., Qiyomova S.I. Sanoat tarmoqlarida ekspluatatsiya talablarini hisobga olgan holda maxsus kiyimni takomillashtirish bo’yicha tavsiyalar……...	**303**
Мухаммедова М.О. Научные основы выбора материалов для ортопедической обуви и внутренних стелек при повреждениях голеностопного сустава……..	**310**
Nazirov R.R., Abdurahmonov O.SH., Qurbonov A.B. 5LP rusumli linterga tajriba arra oraliq qistirmalarini tayyorlash va tajribalarning metodik uslublari	**313**
Мухаммедова М.О., Ахмедов Ж.Ж. Распределение биомеханических нагрузок в конструкции ортопедической обуви и их влияние на конструктивные элементы……	**317**
Турдиев Б.Э., Росулов Р.Х., Очилов М.М., Эрдонов А.М., Пардаев Б.Ч. Чигит элеватори учун лентали конвейерини ишлаб чиқаришдаги тажриба-синов натижалари…..	**322**
Узакова Л.П., Авезова А.А. Выбор материала для подкладки женской модельной обуви: требования, свойства, современные решения……	**326**
Mardonov S.E., Muxtorova Z.N. Qatlamlarni biriktirish usulining ikki qatlamli to‘qimalarning fizik-mexanik xossalariga ta’sirini aniqlash……...	**331**
Rayimberdiyeva D.X., Nabidjanova N.N. Tikuv sexlarida texnologik jarayonlarni loyihalashni takomillashtirish……..	**335**
Sharifbayev R.N., Obidov A.A. Pilla navlarini ajratuvchi adaptiv mexatronik tizim yaratish….	**340**
Ержанова Д.Ж., Мардонов С.Э. Инноватsionные подходы к проектированию трикотажных полотен с заданными эластическими свойствами для одежды сегмента 0–3 года ……	**347**
Ботиров А., Рахимов А., Шарибаев Н. Использование ультразвуковой технологии для совершенствования процессов размотки коконов в шелковом производстве……	**351**
Dehqonov G‘., Sharibayev N.Yu., Murodov R.S. Ipak qurtini parvarishlash texnologiyasi va qurtxonalarda mikroiqlim sharoitlarini ta’minlash masalalari……	**357**

Ubaydova V.E., Abbosova M.O. Homilador ayollar uchun transformatsiyalanuvchi kiyim konstruksiyasini ishlab chiqish va uning funksional samaradorligini baholash……..	**361**
Rosulov R.X. Qoziqli barabanlarda qayishqoq elementlarni qo‘llashni nazariy tadqiq qilish…...	**370**
Совутов М.Э., Мусаев Н.М., Ахмедов К.И., Мукимов М.М. Трикотаж тўқималари тузилиши ва қалинлиги ўзгаришини иссиқлик сақлашда вақтга боғлиқлик ҳолатини назарий тадқиқи…….	**373**
Qodirova S.X., Abdullayeva G.Sh. Milliy naqshlarning arxitekturada qo‘llanilishi va ularning qiyosiy tahlili……	**379**
Sayidova M.X. Harakat energiyasidan quvvatlanuvchi aqlli isituvchi kombinezon..	**384**
Do‘stova F.X. Turli navlardagi paxtalarni tozalashdagi mavjud texnologiyalar tahlili……..	**387**
ANIQ VA IJTIMOIY-IQTISODIY FANLAR	
Fayazova D.S. Autizm bo‘lgan talabalarning til o‘rganishdagi xususiyatlari……	**392**
Sharipova Sh.N. Oliy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalar asosida texnik tafakkurni rivojlantirish usullari……	**395**
Isxakov M.M. Axborot-kutubxona xizmati ko‘rsatishda yangi innovatsiyalarni joriy qilish….	**399**
Sidiqova N.N. Ingliz va o‘zbek tillarida milliy koloritni ifodalovchi frazeologik birliklarning lingvistik xususiyatlari…….	**404**
Саидова А.С. Таълим трансформатсияси жараёнида бўлажак мутахассисларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш методикаси…….	**408**
Hikmatov N.I. Innovatsion qurilish materiallari……...	**412**
Мухаммадов С.К., Илясов А.Т., Пахратдинов. А.А. Бухоро шаҳридаги “Абдуллахон” мадрасаси биносининг техник холатини кучлантириш бўйича таҳлил ва тавсиялар……	**416**
Tursunova N.N. Kasb-hunar ta’limi tizimida “Mehnat muhofazasi va xavfsizlik texnikasi” fanini o‘qitishda zamonaviy ta’lim metodlarini qo‘llash…….	**420**
Samadova R.A., Gafurova N.T., Xikmatov N.I. O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatida xotin - qizlarga oid insonparvarlik qarorlarining ahamiyati……	**426**
Ортикова Г.Ш., Нурмухаммедова Б.И. Оценка состояния финансирования международной торговли в республике Узбекистан……	**430**
Баракатова Д.А. Рус адабиётида танқидий реализм асосчиси……	**434**
Мустақимова Қ.С. “Шоирлар одам атоси” ҳақида……..	**437**
Раупова М.Х. Динамические задачи в формулировке квадратичной неограниченной бинарной оптимизатsiи (QUBO) и их квантовые решения……	**441**
EKOLOGIYA VA ATROF MUHIT MUHOFAZASI	
Xolova Sh.A. Ecological efficiency of introducing “green technologies” into industry……	**447**
Axmedova M.B. Maishiy qattiq chiqindilar asosidagi xomashyolardan ekologik toza va iqtisodiy samaradorligi yuqori mahsulotlar ishlab chiqarish……...	**451**
Q U T L O V	
Фозилов Садриддин Файзуллаевич – 60 ёшда. Етук олим ва жонкуяр устоз……...	**456**

РУС АДАБИЁТИДА ТАНҚИДИЙ РЕАЛИЗМ АСОСЧИСИ

Баракатова Д.А.
Бухоро давлат техника университети.

Аннотация. *Мақолада жаҳон адабиётининг ёрқин намоёндаси, рус адабиётида ўзига хос услуб ярата олган Николай Василевич Гоголь ҳаёти ва ижодий мероси тўғрисида маълумот берилган. Ёзувчининг бадиий ижодига таъсир қилган ижтимоий ва сиёсий омиллар, унинг сирли ва жумбоқли руҳий ҳолати, атроф-муҳит, жамиятга муносабати атрофлича ёритилган. Гоголнинг адабиёт тарихида муҳим ўрин эгаллаган асарлари моҳияти, мавзу ва гояси таҳлил қилинган. Руснинг қалби бўлмиш Гоголнинг ўзбек адабиётидаги ўрни, ижодининг ўрганилиши баён қилинган.*

Калит сўзлар*: оилавий адабий муҳит, театр, юмор, сатира, реализм, украин ва рус маданияти, фольклор ва анъаналар, ижтимоий иллатлар, чуқур ижтимоий танқид, "ўткир кулги", инсон табиати*

THE FOUNDER OF CRITICAL REALISM IN RUSSIAN LITERATURE

Barakatova D.A.
Bukhara state technical university.

Abstract. *The article provides information about the life and creative legacy of Nikolai Vasilyevich Gogol, a prominent representative of world literature who created a distinctive style in Russian literature. The social and political factors that influenced the writer's artistic work, his mysterious and complex psychological state, as well as his attitude toward the environment and society are thoroughly examined. The content, themes, and ideas of Gogol's works, which occupy an important place in the history of literature, are analyzed. The article also highlights Gogol's place—considered the "soul of Russian literature"—in Uzbek literature and discusses the study of his творчество.*

Keywords: *family literary environment, theater, humor, satire, realism, Ukrainian and Russian culture, folklore and traditions, social vices, deep social criticism, "sharp humor," human nature.*

Рус ва жаҳон адабиётининг йирик намояндаларидан бири, сатира, юмор ва реализмни ўзига хос услубда уйғунлаштира олган Николай Василевич Гоголь (1809 – 1852) қисқа умр кечирган бўлса-да, сермазмун ва сермаҳсул ижод намуналари қолдира олган ёзувчидир. Гоголь 1809 йилда Украинанинг Полтава губерняси, Миргород уезди, сўлим Сорочинци қишлоғида дунёга келган. Бу жой украин халқ маданияти, урф-одатлари ва фольклорига бой муҳит ҳисобланади. Отаси кичик помешчик (ер эгаси) бўлиб, шу билан бирга ҳаваскор драматург ва театр ишқибози эди, у украин тилида саҳна асарлари ёзган. Онаси диний қоидаларга амал қиладиган, анъанавий қарашларга эга аёл бўлган, у ўғлини диний руҳда тарбиялаган ва халқ ривоятлари билан таништирган. Қишлоқ табиати қўйнида, халқ оғзаки ижоди, диний қарашлар, театр ва адабиёт муҳитида улғайган Гоголь болалигиданоқ адабиёт ва театрга меҳр қўйган. Бу муҳит унинг ижодига кучли таъсир қилган: украин халқ эртаклари ва афсоналари, оддий халқ ҳаёти, дин ва маърифий қарашлар унинг илк асарларига асос бўлган. Фантастика ва юмор, халқона образлар – Гоголь ижоди икки буюк маданият – украин ҳамда рус халқлари анъаналарининг ажойиб қоришмаси маҳсулидир.

Гоголь Нежин гимназиясида таҳсил олган (1821 - 1828) ва шу ерда ижодий фаолияти бошланган. Бу ерда адабиёт ва театрга қизиқиши кучайган, саҳна асарлари қўйишда иштирок этган, ижод қилишни бошлаган. Аммо у ўқишда жуда ҳам ажралиб турмаган, кўпроқ ижодий ишларга қизиққан. Петербургга борган, рассомлик қилган, драма тўгаракларида фаол қатнашган, айрим юмористик ролларни ижро этиб, бадиий ижод билан ҳам шуғулланган. Унинг илк асари муваффақиятсиз чиққан. Бироқ у тушкунликка тушмай, ўз ватани ҳақидаги афсона ва ривоятларни қоғозга тушира бошлади. Натижада "Диканка қишлоғи яқинидаги оқшомлар" (1831-32) ҳикоялар тўплами дунёга келди, бунда Малороссиядаги турмуш тарзи, одамлар онги, ахлоқи, халқнинг юморга бой афсоналари, урф-одатлари акс эттирилган. Бу тўплам Гоголга шуҳрат келтирди. ҳаёти ва ижоди жуда мураккаб, бир вақтнинг ўзида миллий (украин) ва рус маданияти таъсирида шаклланган.

Бир муддат чет элга кетган, Германиянинг Любек, Гамбург шаҳарларида бўлган. Петербургга қайтиб давлат маҳкамаларида ишлай бошлаган. Гоголь Санкт-Петербург университети умумтарих кафедрасида профессор бўлиб ишлади (1834), бу унга тарих билан чуқурроқ танишиш имконини берди. Гоголь яшаган даврда Россияда бюрократия, коррупция, мансабпарастлик кенг тарқалган эди. У давлат идораларида ишлар экан у ердаги

бошбошдоқлик, лаганбардорлик, беҳудагарлик каби бир қанча иллатларга бевосита гувоҳ бўлади. Маҳкамалардаги қоғозбозлик, сансалорлик каби иллатлар Гоголь учун бой мавзу бўлди. Ёзувчи асарларида жамиятдаги иллатлар, мансабпарастлик ва риёкорлик, инсон табиатидаги салбий хусусиятларни қаттиқ танқид қилинади.

Александр Сергеевич Пушкин билан учрашуви (1831) Гоголь ижодида бурилиш ясади. У Пушкин билан яқин алоқада бўлган ва Пушкин унинг ижодига катта таъсир кўрсатган. Шу билан бирга, Гоголнинг ижоди Фёдор Достоевский ва Лев Толстой каби буюк ёзувчиларга кучли таъсир кўрсатган. Дарҳақиқат, Гоголнинг энг катта қуроли унинг ўткир кулгиси эди. Унинг машҳур «Ревизор» (1836) комедияси Россиядаги порахўрлик, мансабпарастлик, тилёғламалик каби иллатларни аёвсиз фош этди, амалдорларни масхара қилади. Маълумотларга кўра пьеса саҳнага қўйилганда император Николай I шахсан ўзи томошага келиб, якунда: «Ҳамма ўз насибасини олди, энг кўпи эса менга тегди», – деб тан олган экан. Гоголь шунчаки кулдирмасди, у «кўз ёшлар орқали кулги» санъатини яратганди. Унинг «Шинель» қиссасидаги кичкина одам – Акакий Акакиевичнинг фожиаси кейинчалик бутун рус адабиётида инсонпарварлик ғоясининг асосига айланди. Машҳур ёзувчи Фёдор Достоевский бежизга: «Биз ҳаммамиз Гоголнинг “Шинел”идан чиққанмиз”, – демаган.

Гоголь ҳаётининг, айниқса, сўнгги йиллари жуда фожиали кечган, рус адабиётининг сирли ва жумбоқли сиймоларидан бири бўлмиш Гоголь ўзининг бош асари “Ўлик жонлар” достонининг иккинчи қисмини ёзишга кўп йиллар сарфлади, аммо руҳий тушкунлик ва ўзидан қониқмаслик ҳисси уни енгиб қўйди. Гоголь худди асарлари сингари сирли, зиддиятларга тўла, серандиша, ўйчан йигит эди, руҳиятида телбалик ва даҳолик қоришиқ эди. Қандайдир номаълум бир руҳий босим ва тушкунлик тез-тез ўз "ҳунарларини" кўрсатиб турарди. Ўлимидан бир неча кун олдин, тунда у “Ўлик жонлар” қўлёзмаларини оловга ташлаб юборди. Бу адабиёт тарихидаги энг катта йўқотишлардан бири ҳисобланади. 1852 йилда, 42 ёшида вафот этган Гоголь ўзидан бой мерос ва ечилмаган сирларни қолдириб кетди. Унинг асарлари ҳамон китобхонларни ҳам кулдириб, ҳам чуқур ўйга толдириб келмоқда.

Николай Гоголь жаҳон адабиётида реализм ва сатиранинг ривожига улкан ҳисса қўшган адибдир. Унинг ижоди рус адабиётида янги босқични бошлаб берди. Дон казаклари ҳаёти ва тарихининг чуқур билимдони Гоголь «Тарас Бульба» (1835) қиссасида украин халқининг чет эл босқинчиларига қарши курашини тасвирлаган. Ўзбек адабиётида бу асар ўнлаб йиллар давомида мактаб дарслик ва мажмуаларида бериб келинган. У ҳозирга қадар ўзбек тилида, алоҳида китоб ҳолида уч бора, юз мингдан ортиқ нусхада нашр этилган. Сабаби, аввало ёзувчининг юксак бадиий маҳорати, шунингдек, асосий образ – Тарас Бульбанинг мард, ватани, эътиқоди учун ўлимга ҳам тайёр, қатъий характерли, ёвга нафрати чексиз, сотқинлик қилган ўғлини ўлдиришдан зарра иккиланмайдиган бир шахс қилиб тасвирланганида. Иззат Султон айтганидай, характер адабий асарда ғоявий ва ҳаётий мазмуннинг шакли бўлса, яъни асар қаҳрамони ёзувчи ғоясини ифода этса, Тарас Бульба образи орқали Гоголь мардлик, садоқат, ватанпарварлик ғояларини тақдим этади. Зеро Тараснинг мард, қатъий иродали, юртпарвар бир киши сифатида тасвирлангани ҳаммага маълум. “Темир иродали Тарас, унинг мардона ўғли Остап, болалигидан кўнгли бўшроқ ўсган Андрий, «Сечь учун» жонини тиккан азамат казаклар, баҳодирлик замонларини қўмсаб, кексайган чоғида ҳам қўшин сафида юрган машҳур атаманлар, ёввойи демократияга хос аскарбоши сайлови, қамалдаги шаҳарнинг очликдан эти суягига ёпишган фуқароси, бепоён қиру ўтлоқлар, партиархал ўтмиш тасвири… Бу каби ёввойи дилбарликлар, ўша давр ҳаётининг ўзига хос романтикаси ўқувчини мафтун этади”. Китобхон бош қаҳрамонни, у ҳар қанча қўполу ўжар бўлмасин, ёқтириб қолади. Тарас Бульба – ҳар бир адабиёт муҳибига тирик бир шахс каби таниш.

Гоголь ижодининг чўққиси бўлган «Ўлик жонлар» (1842) достон-романида Россиядаги ўша давр ҳаётига умумий тавсиф берилган, жамият, тизим қаттиқ танқид қилинган.

Дарҳақиқат, Россия империясида 1861 йилгача помешчикларда ўзига тобе деҳқонларга, уларнинг меҳнати ва мол-мулкига чексиз эгалик ҳуқуқи бўлган. Бундан жабр чеккан деҳқонлар чекка ҳудуд ва ўлкаларга кетишга мажбур бўладилар. “Ўлик жонлар” асари бош қаҳрамони Чичиков губерниялардан биридаги шаҳарга келади, у ердаги киборлар ишончига киришга ҳаракат қилади. Чичиков шаҳар казо-казолари иштирокидаги турли бал ва зиёфатларнинг мўътабар меҳмонига айланади. Унинг асли мақсади жамиятнинг аҳволидан ўзининг кучи, ақли ва уддабуронлиги билан катта пул топишдир, шу ниятда “ўлган” деҳқонларни, аммо охирги тафтишда тириклар қаторида ҳисобга олинган крепостнойларни сотиб олиш ёки уларга эгаликни қўлга киритиш бўлган. Сўнгра “ўлик жонлар”ни васийлик кенгашига гаров сифатида тақдим этиб, эвазига мўмай пул кредитини ундирмоқчи эди. Помешчиклар ҳам бу “ўлик жонлар”ни сотишдан манфаатдор. Чунки ўлиб кетган ҳар бир крепостной учун худди тирикларга тўлагандай солиқ тўлашга мажбур этиларди. Чичиков асардаги сатирик равишда чизилган помещиклардан ўзининг мантиқий дунёқараши билан даҳшатлидир. Чичиков – бу йиртқич, у ҳеч қандай ахлоқий кодекс ёки принципларга амал қилмайди, ҳар қандай сотқинликка тайёр шахс. Асардаги бошқа помещиклар табиатига хос хусусиятлар унинг психологиясида ҳам мужассамлашган. Гоголь бу асарида майда дворянларнинг оддий ҳаётини эмас, балки крепостной ҳуқуқлари емирилаётган бир даврдаги Россия ижтимоий ҳаётининг оғир аҳволини кўрсатиб берган. Гоголь ўз асарини “О, Русь, қаёққа қараб кетяпсан?” деган рамзий савол-чақириқ билан тугаллайди.

“Ўлик жонлар”нинг илк нашри 1842 йили эълон қилинади. Мазкур асарнинг бош қаҳрамони Чичиков тарихининг давомини халққа ёзиб тақдим қилишни ёзувчи ваъда берган эди. Иккинчи жилд учун ёзувчи ўн йил умрини сарфлади, аммо бу асар дунё юзини кўрмади. 1852 йил 24 февралда адиб қўлёзмаларни ёқиб юборди, ўн кундан кейин ўзи ҳам дунёдан ўтди. Олимлар буни муаллиф энг аввало асардан қониқмагани билан, қолаверса, адибнинг феъл-атворидаги ғайриоддийлик билан изоҳлашади. Негаки, ёзувчи яна бошқа баъзи асарларини ҳам нашр эттирмай йўқотишга ҳаракат қилган. Тахминларга кўра ва ёзувчининг айрим эътирофларига кўра “Ўлик жонлар”нинг давомида қаҳрамонлар қайта туғилиши, марказий қаҳрамон ҳам инсофга келиб, ижобийлик касб этиши керак эди. “Асар Чичиковнинг тўғри йўлга тушиб олиши билан тугайди”, дея таъкидлаган эди Гоголнинг ўзи ҳам. Афсуски, муаллиф мақсади амалга ошмайди. “Ўлик жонлар”нинг иккинчи жилди мазмунидан қониқмаган адиб қўлёзмани ўз қўли билан ёқиб юборади.

Гоголнинг асарлари ўзбек китобхонлари орасида кенг тарқалган бўлиб, уларнинг бир қатор намуналари маҳаллий таржимонлар томонидан ўзбек тилига маҳорат билан ўгирилган. Жумладан, адибнинг машҳур сатирага бой комедияси «Ревизор» 1935–1952 йиллар Кибриё Қаҳҳорова ва Абдулла Қаҳҳорлар томонидан таржима қилиниб, ўзбек саҳнаси ва адабий муҳитида алоҳида ўрин топди. Шунингдек, ёзувчининг юмористик руҳдаги «Иван Иванович ва Иван Никифорович ораларида бўлиб ўтмиш жанжаллар ҳикояти» асари 1972 йил Н. Алимуҳамедов таржимасида китобхонларга тақдим этилган. Гоголнинг йирик эпик асари, Рустам Абдураҳмонов таржимасидаги (1959 йил) «Ўлик жонлар» эса ўзбек адабий муҳитида катта қизиқиш билан қарши олинган бўлиб, унда жамиятдаги иллатлар, порахўрлик, мансабпарастлик ва маънавий таназзул муаммолари чуқур бадиий таҳлил этилган. Бу асар ўзининг фалсафий мазмуни ва ҳаётий образлари билан ўзбек китобхонларининг маънавий дунёсига таъсир кўрсатган.

Шу билан бирга, “Ревизор” ва “Уйланиш” каби саҳна асарлари Ўзбекистон театрлари репертуаридан мустаҳкам ўрин олган. Ушбу пьесалар Ўзбекистондаги турли драматик театрларда қайта-қайта саҳналаштирилиб, томошабинлар эътиборини қозонган. Айниқса, «Ревизор» асаридаги ижтимоий танқид, мансабдорлар фаолиятидаги камчиликларнинг кулгили ва ўткир тасвири уни доимий равишда долзарб асар сифатида сақлаб келмоқда.

Умуман олганда, Гоголь ижоди ўзбек адабий муҳитига чуқур кириб келган бўлиб, унинг асарлари нафақат таржима қилинган, балки миллий театр санъати ривожида ҳам

муҳим аҳамият касб этган. Бу ҳолат жаҳон адабиёти дурдоналарининг ўзбек маданий ҳаётига самарали интеграциясини яққол намоён этади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Н.В.Гоголь. Ревизор. 5 пардали комедия. Кибриё ва Абдулла Қаҳҳор таржимаси. “Ўқитувчи” нашриёти. Тошкент, 1974. –103 б.
2. Николай Васильевич Гоголь. Тентакнинг ёзмалари. Қисса. Рус тилидан Ф.Файзиев тарж.. Жаҳон адабиёти. Адабий-бадиий, ижтимоий-публицистик журнал. 2014, № 11. 4-20-б.
3. Ержан Ўрмонбоев. Тарас Бульба – рус адабиётидаги америкалик илк жосус ёхуд эл бошига қай қисмат тушиши мумкинлиги ҳақида қисса. Рус тилидан Рустам Ибрагимов таржимаси. https://kh-davron.uz/kutubxona/multimedia/zuhriddin-isomiddinov-taras-bulba-oshkor-va-pinhon-qiyofa.html
4. Зуҳриддин Исомиддинов. Тарас Бульба: ошкор ва пинҳон қиёфа. http://www.adabiyot.islamonline.uz/kitoblar/har-xil-maqolalar/1256-maqola.pdf
5. Гоголь и Достоевский. Вся жизнь – творчество. 2021. https://xn--26-6kcpfg2aeiub.xn--p1ai/novosti/1635-gogol-i-dostoevskij-vsja-zhizn

Баракатова Дилором Аминовна – Бухоро давлат техника университети Ўзбек ва хорижий тиллар кафедраси доценти. Телефон: 90-710-04-80.

“ШОИРЛАР ОДАМ АТОСИ” ҲАҚИДА

Мустақимова Қ.С.
Бухоро давлат техника университети.

Аннотация. *Мақолада жаҳон маданияти тарихида муҳим ўринга эга, форс-тожик шеърияти асосчиси Абу Абдуллоҳ Рўдакий ҳаёти ва ижоди ҳамда ижодкор яшаган давр ҳақида маълумот берилган. Шоирнинг бой маънавий мероси, асарлари таркиби ва кўлами, шеъриятининг мавзу ва ғояси, уларнинг жаҳон ҳамда ўзбек адабиётидаги ўрни таҳлил қилинган. Ибратли шеърий парчалар келтирилиб, улар шарҳланган. Рудакийнинг фикрича, инсоннинг тўла бахтга эга бўлиши учун тўрт нарса керак: соғлик, яхши одоб, яхши ном ва ақл. Шоир инсонларни воқеаларнинг ички моҳиятидан унинг ташқи томонини ажрата билишга чақиради. Рудакий асарлари яхшилик, сахийлик ва улуғворликни тарғиб қилади.*

Калит сўзлар*: форс-тожик адабиёти, мусиқа илми, ижтимоий ва сиёсий ҳолат, маданий марказ, сомонийлар саройи, адабий мерос, қасида, рубоий, ғазал, достон, инсонийлик ғоялари*

POETS ON ADAM (THE PROGENITOR OF HUMANKIND)

Mustaqimova K.S.
Bukhara state technical university.

Abstract. *The article provides information about the life and work of Abu Abdullah Rudaki, the founder of Persian-Tajik poetry, who holds an important place in the history of world culture, as well as about the period in which the poet lived. The rich spiritual heritage of the poet, the composition and scope of his works, the themes and ideas of his poetry, and their role in world and Uzbek literature are analyzed. Instructive poetic excerpts are presented and interpreted. According to Rudaki, four things are necessary for a person to achieve complete happiness: health, good manners, a good reputation, and intellect. The poet calls on people to distinguish the inner essence of events from their outward appearance. Rudaki’s works promote kindness, generosity, and nobility.*

Keywords: *persian-tajik literature, musicology, socio-political situation, cultural center, Samanid court, literary heritage, qasida, rubai, ghazal, dastan, humanistic ideas.*

Ўз даврида замондошлари томонидан “Одам уш-шуаро – шоирлар Одам Атоси” деб улуғланган, форс-тожик адабиётининг асосчиларидан бўлмиш Абу Абдуллоҳ Рўдакий (858-941) яратган маънавий мерос жаҳон маданияти тараққиётида катта аҳамият касб этади. Шоир ҳозирги Тожикистон Республикаси Панжакент тумани Панжрудак қишлоғида деҳқон оиласида туғилган. Бу даврда Мовароуннаҳр Эрон, Ҳиндистон, Хитой ва Миср билан савдо ва маданий алоқаларни яхши йўлга қўйган эди. X асрда Бухоро, Самарқанд, Урганч, Марв,

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVASIYALAR VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI

Buxoro davlat texnika universiteti nashri
“FAN VA TEXNOLOGIYALAR TARAQQIYOTI”
Ilmiy-texnikaviy jurnal
2026 yil, 2-son. ISSN 1281-8193
Jurnal tahririyat kompyuterida sahifalandi.
Manzil: 200117, Buxoro sh., Q.Murtazoev ko‘chasi 15.
Tel: (8-365) 223-92-40, E-mail: fantt_jurnal@umail.uz
http://journal.bstu.uz

БУХАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
Издател: Бухарский государственный технический университет
«РАЗВИТИЕ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»
Научно-технический журнал
2026 год, Выпуск 2. ISSN 1281-8193
Отредактирована на компютере редакции.
Адрес: 200117, г. Бухара, ул. К. Муртазаева, 15.
Тел.: (8-365) 223-92-40, E-mail: fantt_jurnal@umail.uz
http://journal.bstu.uz

BUKHARA STATE TECHNICAL UNIVERSITY
Publisher: Bukhara State Technical University
DEVELOPMENT OF SCIENCE AND TECHNOLOGY
Scientific and Technical Journal
2026, Issue 6, ISSN 1281-8193
Yedited on the yeditorial computer.
Address: 200117, Bukhara, K. Murtazaev Street, 15
Tel.: (8-365) 223-92-40, E-mail: fantt_jurnal@umail.uz
http://journal.bstu.uz